

**Έκθεση εργασιών
του Ανεπίσημου Διαλόγου για την Πολιτική των Ναρκωτικών
Αθήνα, Ξενοχοδείο Διβάνη Ακρόπολις
24 και 25 Ιανουαρίου 2014**

Η συνεδρίαση του ενδέκατου Ανεπίσημου Διαλόγου για την Πολιτική για τα Ναρκωτικά, που συνδιοργανώθηκε από το Transnational Institute (TNI) και την Εταιρεία Διογένης, φιλοξενήθηκε στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στην Αθήνα, όπου έλαβαν μέρος 35 εκπρόσωποι φορέων χάραξης πολιτικής για τα ναρκωτικά, επαγγελματίες στο πεδίο των ναρκωτικών, ακαδημαϊκοί και εκπρόσωποι από μη κυβερνητικές οργανώσεις από τις Ευρωπαϊκές χώρες, Τσεχία, Ηνωμένο Βασίλειο, Κάτω Χώρες, Γερμανία, Ιταλία, Ελλάδα, Σλοβενία, Βουλγαρία, Ουγγαρία και από τις χώρες της Βορείου, Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Μεξικό, Βολιβία, Ισημερινός και Αργεντινή. Στο Διάλογο συμμετείχαν επίσης εκπρόσωποι από ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς, όπως το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία/ΕΚΠΝΤ (European Monitoring Centre on Drugs and Drug Addiction/EMCDDA), το Pompidou Group του Συμβουλίου της Ευρώπης, το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime) το τμήμα Πολιτικής για τα Ναρκωτικά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Drugs Policy Unit European Commission) και το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για το AIDS (Most At Risk Populations).

Ο ενδέκατος Ανεπίσημος Διάλογος, που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα για τρίτη φορά από το έτος 2004 οπότε και πρωτοξεκίνησε ως άτυπος θεσμός, χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Open Society Foundations, με σκοπό τη διαμόρφωση ενός ευρύτατου πεδίου συζήτησης για την ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων, περιλαμβάνοντας πέντε συνεδρίες γύρω από πέντε ειδικότερες θεματικές για την πολιτική για τα ναρκωτικά. Στη πρώτη συνεδρία, συζητήθηκαν οι εξελίξεις γύρω από την πολιτική περί ναρκωτικών στη χώρα που φιλοξένησε τον Διάλογο, την Ελλάδα, ιδίως υπό το φως των τελευταίων νομοθετικών εξελίξεων περί τα ναρκωτικά. Η δεύτερη συνεδρία αφιερώθηκε στη τρέχουσα κατάσταση, όπως σήμερα εξελίσσεται στην Βιέννη, και στις προετοιμασίες που λαμβάνουν χώρα ενόψει της 57^{ης} Ειδικής Συνόδου Κορυφής της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (CND), όπως και στις σχετικές διαπραγματεύσεις για την Κοινή Υπουργική Δήλωση για την αξιολόγηση της εφαρμογής από τα κράτη μέλη της πολιτικής διακήρυξης και του σχεδίου δράσης που υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ το 2009. Στην τρίτη συνεδρία, η συζήτηση κινήθηκε γύρω από τις εξελίξεις στην πολιτική για την κάρναβη και τα κινήματα για την αναθεώρηση της υφιστάμενης κατάστασης σε διάφορες χώρες του πλανήτη, ιδίως μετά τις πρωτοβουλίες της Ουρουγουάης και των ΗΠΑ (Ουάσιγκτον και Κολοράντο), που το τελευταίο χρονικό διάστημα έχουν προκαλέσει ζωντανό ενδιαφέρον σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην τέταρτη συνεδρία, επιχειρήθηκε μια προσέγγιση του πάντοτε κρίσιμου θέματος των νέων ψυχοτρόπων ουσιών που κάνουν την εμφάνισή τους αδιάκοπα και του τρόπου αποτελεσματικότερης διαχείρισης του προβλήματος αυτού. Στην πέμπτη συνεδρία, τέλος, συζητήθηκαν θέματα γύρω από την επικείμενη Ειδική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (UNGASS on drugs) η οποία πρόκειται να πραγματοποιηθεί το 2016 και αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον σε παγκόσμια κλίμακα.

Όπως πάντα, ο Ανεπίσημος Διάλογος διεξήχθη ατύπως, ενώ πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του «Chatham House Rule», το οποίο επιτρέπει στους συμμετέχοντες να εκφράζουν τις σκέψεις τους και να ανταλλάσσουν τις προσωπικές τους ιδέες και σκέψεις ελεύθερα, χωρίς κατ'ανάγκη να ταυτίζονται με τις επίσημες θέσεις του φορέα που εκπροσωπούν. Ορισμένοι από τους συμμετέχοντες είχαν κληθεί να παρέχουν στοιχεία για κάθε μια από τις συνεδρίες του Διαλόγου, δίχως απαραίτητως να περιορισθούν σε συγκεκριμένες εισηγήσεις, προσφέροντας καταρχήν ιδέες και σχόλια, ώστε να αρχίσει και να εξελιχθεί η συζήτηση μεταξύ όλων των συμμετεχόντων.

Συνεδρία I: Επισκόπηση της ελληνικής εθνικής πολιτικής για τα ναρκωτικά και της κατάστασης σχετικά με το πρόβλημα των ναρκωτικών στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο της πρώτης συνεδρίας, η εκπρόσωπος της Εθνικής Συντονίστριας για τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα καλωσόρισε τους συνέδρους και αναφέρθηκε στην προσέγγιση της εθνικής πολιτικής, ιδίως υπό το φως των πρόσφατων εξελίξεων σε νομοθετικό επίπεδο, καθώς και στο θέμα της διαμόρφωσης της τρέχουσας κατάστασης του προβλήματος των ναρκωτικών, όπως εξελίσσεται τον τελευταίο καιρό, κάτω από την πίεση της οικονομικής κρίσης που πλήττει τη χώρα.

Υπό αυτό ακριβώς το καθεστώς εκτεταμένης κρίσης, καθώς τα προβλήματα γύρω από τα ναρκωτικά πολλαπλασιάζονται και το φαινόμενο της έξης διαρκώς αυξάνει, οι διακρατικές συναντήσεις και διάλογοι, επίσημοι και ανεπίσημοι - όπως ακριβώς και ο ενδέκατος Άτυπος Διάλογος για τα Ναρκωτικά - αναδεικνύονται σε κρίσιμα και κομβικά ορόσημα, τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο, αναδεικνύοντας συχνά – ακόμη και αδρά – νέες δυνατότητες και προοπτικές. Στην ελληνική κοινωνία ιδίως, οι δυσκολίες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που συνδέονται με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών είναι περισσότερες και πιο σύνθετες σε σύγκριση με το παρελθόν, δυσκολίες που σχετίζονται, όχι μόνο με την μεταχείριση και τη θεραπευτική πλαισίωση των χρηστών, αλλά και με την επανένταξή τους, την ανεύρεση στέγης και εργασίας, καθώς και τη στήριξη της οικογένειάς τους, η οποία από παλιά έχει αναδειχθεί σε αποφασιστικής σημασίας παράγοντα για την ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη των εξαρτημένων χρηστών στην ελληνική κοινωνία.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, τον Μάρτιο του 2013, η σχετική εθνική νομοθεσία τροποποιήθηκε αισθητά, καθώς ψηφίστηκε ο νέος νόμος για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα σχεδόν από όλα τα κόμματα της Ελληνικής Βουλής. Σε σχέση με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της εθνικής πολιτικής, σημαντικές θεσμικές καινοτομίες εισήχθησαν με τις διατάξεις των άρθρων 48, 49 και 50 του νόμου 4139/2013. Σύμφωνα με αυτές, συστάθηκε: α) ο θεσμός της Διυπουργικής Επιτροπής για το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά των Ναρκωτικών με έργο της την έγκριση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης και το συντονισμό των αρμόδιων υπηρεσιών και την παρακολούθηση της εφαρμογής του σχεδίου, β) ο θεσμός του Εθνικού Συντονιστή για την Αντιμετώπιση των Ναρκωτικών, ο οποίος – μεταξύ άλλων καθηκόντων - παρευρίσκεται στις εργασίες της ως άνω Επιτροπής, εκπροσωπεί τη χώρα σε διεθνή όργανα με συναφές αντικείμενο, παρακολουθεί την πορεία της εκπόνησης του Εθνικού Σχεδίου Δράσης, συντονίζει τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες και αξιολογεί την πρόοδο της εθνικής στρατηγικής, και γ) ο θεσμός της Εθνικής Επιτροπής Σχεδιασμού και Συντονισμού για την Αντιμετώπιση των Ναρκωτικών του Υπουργείου Υγείας, υπό την προεδρεία του Εθνικού Συντονιστή, αρμόδιου για την εκπόνηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Ναρκωτικά, τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των διεθνών συνεργασιών της χώρας, το συντονισμό και την προώθηση των αναγκαίων μέτρων, προγραμμάτων και δράσεων εκ μέρους των συναρμόδιων Υπουργείων στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου Δράσης, καθώς και την παρακολούθηση της εφαρμογής τους.

Η Ελληνική Προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το πρώτο εξάμηνο του 2014, δεσμεύτηκε να συμβάλει στην υιοθέτηση μιας ευρωπαϊκής πολιτικής για τα ναρκωτικά πάνω στη βάση εμπειρικών δεδομένων (evidence –based), θέτοντας μεταξύ άλλων ως προτεραιότητα την προώθηση του

κανονισμού για τις νέες συνθετικές ουσίες, την προώθηση της αντιμετώπισης του προβλήματος της κατάχρησης των συνταγογραφούμενων φαρμάκων, την προώθηση ενός θεσμοθετημένου πλαισίου σε επίπεδο ΕΕ σε θέματα εκπαίδευσης σε σχέση με την εξάρτηση, την προετοιμασία για τη συνάντηση υψηλού επιπέδου της Επιτροπής Ναρκωτικών Ουσιών του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και τις επιπτώσεις της κρίσης στις πολιτικές για τα ναρκωτικά. Η ατζέντα επίσης συμπεριλαμβάνει τη συνεργασία με τις ΜΚΟ. Προγραμματίστηκε η Συνάντηση Εθνικών Συντονιστών κατά των Ναρκωτικών, που πραγματοποιείται υπό την αιγίδα της εκάστοτε Προεδρίας, να πραγματοποιηθεί υπό την Ελληνική Προεδρία στις 16 και 17 Ιουνίου 2014. Επισημάνθηκε ότι στη συνάντηση των συντονιστών θα αναπτυχθεί ειδικότερη θεματική ενότητα της Ελληνικής Προεδρίας, η οποία είναι επικεντρωμένη στην οικονομική κρίση και στην επίδραση αυτής στη διαμόρφωση της πολιτικής των ναρκωτικών. Ειδικότερα, το έργο της Προεδρίας θα ολοκληρωθεί με δύο Ψηφίσματα αναφορικά με τις νέες προκλήσεις, ήτοι: α) την ανάγκη κατάρτισης γύρω από το πρόβλημα των εξαρτήσεων, και β) την οικονομική κρίση και την επίδραση αυτής στην καταπολέμηση των ναρκωτικών.

Στην εκπρόσωπο της Εθνικής συντονίστριας παραδόθηκε ενημερωτική έκθεση της εταιρείας Διογένης για το θέμα της επιδημίας του HIV στους χρήστες ενδοφλέβιων ναρκωτικών ουσιών στην Ελλάδα με προτάσεις για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου και την αποφυγή λαθών των παρελθόντων ετών.

Στην Ελλάδα, δύο σημαντικοί φορείς ασχολούνται σε εθνικό επίπεδο εδώ και πολλά χρόνια με το θέμα των εξαρτήσεων και την υλοποίηση της πολιτικής για τα ναρκωτικά, ο ΟΚΑΝΑ και το ΚΕΘΕΑ. Από εκπρόσωπο του ΟΚΑΝΑ, παρουσιάστηκε η κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα. Πρόσφατα στοιχεία σχετικά με τη χρήση ναρκωτικών στο γενικό πληθυσμό της Ελλάδας, ωστόσο, δεν υπάρχουν, καθώς τα τελευταία στοιχεία αφορούν το έτος 2004, σε σχέση με μια πανελλήνια έρευνα που πραγματοποίησε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΙΨΥ). Σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε περίπου 670.000 άτομα ηλικίας 12-64 ετών, ποσοστό 9% έκαναν χρήση κυρίως ινδικής κάνναβης τουλάχιστον 1 φορά στη ζωή τους, ποσοστό 4% δοκίμασαν κάποια παράνομη ουσία 1-2 φορές, ενώ ποσοστό 5% επανέλαβε τη χρήση τουλάχιστον 3 φορές. Τα υψηλότερα ποσοστά χρήσης παρατηρήθηκαν στους άνδρες (13%, έναντι 4% των γυναικών), στις ηλικιακές ομάδες 25-34, 18-24 και 35-44 ετών (περίπου 12%), στα άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (15%) και στην Αθήνα 12%, έναντι της Θεσσαλονίκης και των λοιπών αστικών περιοχών. Μολαταύτα, σύμφωνα με περισσότερα πρόσφατα δεδομένα, ο υπολογισμός του πιθανού αριθμού προβληματικών χρηστών στην Ελλάδα ηλικίας 15-64 ετών με κύρια ουσία την ηρωίνη, υπολογιζόμενη κάθε χρόνο με την εφαρμογή της διεθνώς προτιμώμενης μεθόδου των πολλαπλών εγγραφών (multiple records ή capture-recapture) στα ετήσια δεδομένα του Δείκτη Αίτησης Θεραπείας, εκτιμήθηκε για το έτος 2011 στους 20.473 (με 95% διάστημα εμπιστοσύνης 18.529 – 22.688). Αυτή η εκτίμηση είναι μειωμένη σε σχέση με το προηγούμενο έτος (αν και θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το μεγάλο εύρος των διαστημάτων εμπιστοσύνης), ενώ εκτιμάται ότι οι προβληματικοί χρήστες, όσοι δηλαδή κάνουν ενέσιμες μορφές ναρκωτικών ουσιών, ανέρχονταν το 2011 κατ' εκτίμηση στους 7890.

Ο Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ) ιδρύθηκε με το νόμο 2161/1993 ως αυτοδιοικούμενο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Από τον Μάρτιο του 2013, όποτε και τέθηκε σε ισχύ ο νέος νόμος περί ναρκωτικών (νόμος 4139/2013), κατόπιν της θεσμοθέτησης του Εθνικού Συντονιστή (όπως πιο πάνω αναφέρθηκε), ο ΟΚΑΚΑ: α) συμβάλει στο σχεδιασμό, στην προώθηση, στην εφαρμογή εθνικής πολιτικής και προγραμμάτων σχετικά με την πρόληψη της χρήσης και διάδοσης των ναρκωτικών και τη θεραπεία, την επαγγελματική κατάρτιση και κοινωνική επανένταξη των εξαρτημένων από φαρμακευτικές ουσίες ατόμων, β) στη μελέτη σε εθνικό επίπεδο του όλου προβλήματος των ναρκωτικών γ) έχει ως αρμοδιότητα την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, δ) προτείνει και προωθεί τα αναγκαία νομοθετικά, κοινωνικά και άλλα μέτρα για την πρόληψη και

καταστολή του προβλήματος των ναρκωτικών, ε) συνεργάζεται με αντίστοιχους συντονιστικούς ή ερευνητικούς φορείς σε οργανισμούς και υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλους διεθνείς οργανισμούς. Στον τομέα της πρόληψης, ο ΟΚΑΝΑ συνεργάζεται με τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, έχοντας αναπτύξει ένα εκτεταμένο δίκτυο κέντρων πρόληψης σε όλη τη χώρα, ενώ παράλληλα, αναπτύσσει ποικίλα προγράμματα στον τομέα της θεραπείας και της κοινωνικής επανένταξης επιχειρώντας να καλύψει τις διαφορετικές ανάγκες των εξαρτημένων χρηστών. Στο δίκτυο του ΟΚΑΝΑ λειτουργούν σήμερα 73 κέντρα πρόληψης σε 50 νομούς της χώρας, σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και 56 θεραπευτικές μονάδες φαρμακευτικής αντιμετώπισης της εξάρτησης και 5 «στεγνά» θεραπευτικά προγράμματα. Επίσης λειτουργεί μια μονάδα κοινωνικής επανένταξης στην Αθήνα, και ένα εξειδικευμένο κέντρο κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης με έδρα την Αθήνα και παράρτημα στη Θεσσαλονίκη. Στον τομέα μείωσης της βλάβης, λειτουργεί μια μονάδα άμεσης βοήθειας και υποστήριξης (MABY), ένας σταθμός φροντίδας εξαρτημένων ατόμων και μια τηλεφωνική γραμμή SOS (1031).

Από το 1996, οπότε και λειτούργησε για πρώτη φορά ένα θεραπευτικό πρόγραμμα του ΟΚΑΝΑ, ο αριθμός τους έχει αυξηθεί σημαντικά. Το έτος 2011, τα προγράμματα διπλασιάστηκαν σε σχέση με το παρελθόν, πράγμα που οδήγησε στην κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων στα προγράμματα αυτά και στην αντίστοιχη μείωση του αριθμού όσων βρίσκονται σε λίστα αναμονής. Με αυτούς τους ρυθμούς, υπάρχει αισιοδοξία πως θα εξαλειφτεί σύντομα το φαινόμενο της λίστας αναμονής που έχει πάρει χαρακτηριστικές διαστάσεις στην Ελλάδα. Ωστόσο, λόγω της οικονομικής κρίσης, τα προβλήματα που πλαισιώνουν το φαινόμενο της εξάρτησης από τα ναρκωτικά είναι πολλαπλά και σύνθετα. Καθώς η ανεργία αγγίζει ποσοστό 27% του ενεργού πληθυσμού, η πρόσβαση σε παροχές υγείας καθίσταται όλο δυσκολότερη, ενώ τα κονδύλια που επενδύονται για την υγεία διαρκώς μειώνονται, νέα ιδιαίτερα ανησυχητικά φαινόμενα κάνουν την εμφάνισή τους στη χώρα, όπως η κατακόρυφη αύξηση των φορέων και ασθενών του υιού του HIV -κυρίως ανάμεσα σε άτομα που κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών σε ενέσιμες μορφές- που καταγράφηκε το 2011, ιδίως στην Αθήνα, σοκάροντας την ελληνική κοινωνία. Προς αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου, ο ΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με άλλους φορείς αντέδρασε άμεσα, οδηγώντας το 2013, σε μια μείωση ποσοστού 32% σε σχέση με το 2012, κατόπιν μιας σειράς κατάλληλων παρεμβάσεων.

Εκπρόσωπος του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ) παρουσίασε στη συνέχεια το έργο του Κέντρου. Το ΚΕΘΕΑ είναι το μεγαλύτερο δίκτυο υπηρεσιών απεξάρτησης και κοινωνικής επανένταξης στην Ελλάδα από το 1983. Όλες οι υπηρεσίες του παρέχονται δωρεάν και χωρίς λίστες αναμονής: στο δρόμο, στα σωφρονιστικά καταστήματα, σε μονάδες σε όλη την Ελλάδα. Το ΚΕΘΕΑ απευθύνεται επίσης σε όσους αντιμετωπίζουν πρόβλημα με άλλες μορφές εξάρτησης, όπως το αλκοόλ, ο τζόγος και το διαδίκτυο. Σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του ΚΕΘΕΑ (νόμος 4139/2013), το ΚΕΘΕΑ είναι αυτοδιοικούμενο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Τα θεραπευτικά προγράμματα του ΚΕΘΕΑ ακολουθούν ψυχοκοινωνική κατεύθυνση, χωρίς να χορηγούν φαρμακευτικές ή υποκατάστατες ουσίες, καθώς στόχος της θεραπείας είναι να εντοπίσει και να αντιμετωπίσει το σύνολο των ψυχοκοινωνικών παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργία και διατήρηση της εξάρτησης. Η πολύπλευρη θεραπευτική παρέμβαση του ΚΕΘΕΑ περιλαμβάνει υπηρεσίες ενημέρωσης, μείωσης της βλάβης, συμβουλευτικής υποστήριξης, φροντίδας της υγείας, ψυχικής απεξάρτησης, οικογενειακής θεραπείας, εκπαίδευσης και κατάρτισης, νομικής στήριξης, επανένταξης στην κοινωνία και στον κόσμο της εργασίας. Η πρώτη επαφή με το ΚΕΘΕΑ όσων αναζητούν βοήθεια και θεραπεία για θέματα εξαρτήσεων πραγματοποιείται στα Συμβουλευτικά του Κέντρα. Με προγράμματα άμεσης πρόσβασης και προσέγγισης χρηστών στο δρόμο το ΚΕΘΕΑ απευθύνεται σε χρήστες ναρκωτικών που είναι αποκομμένοι από τις υπηρεσίες ή δεν έχουν αίτημα ένταξης σε θεραπεία. Τα προγράμματα αυτά προσφέρουν χώρους όπου οι χρήστες ναρκωτικών μπορούν κατά τη διάρκεια της ημέρας να παραμείνουν μακριά από τη χρήση, να λάβουν ψυχολογική υποστήριξη, πρωτοβάθμια περίθαλψη για προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας,

φροντίδα για τις άμεσες ανάγκες τους (σίτιση, ένδυση, ατομική υγιεινή) και ενημέρωση-εκπαίδευση για να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της χρήσης ουσιών. Τα προγράμματα άμεσης πρόσβασης πραγματοποιούν επίσης τακτικές εξορμήσεις (street-work), διαφορετικές ώρες της ημέρας στις «πιάτσες» των χρηστών. Είκοσι μια (21) μονάδες ψυχικής απεξάρτησης (Θεραπευτικές Κοινότητες και άλλου τύπου) αποτελούν την κύρια και πιο εντατική φάση θεραπείας των προγραμμάτων του ΚΕΘΕΑ, όπου παραπέμπεται ο χρήστης ναρκωτικών μετά τη σύντομη προετοιμασία του στο Συμβουλευτικό Κέντρο. Οι Θεραπευτικές Κοινότητες διακρίνονται σε διαμονής και εξωτερικής παρακολούθησης και καλύπτουν πολλές γεωγραφικές περιοχές και ομάδες-στόχους: έφηβοι, ενήλικες, γονείς, μετανάστες, εξαρτημένοι από το αλκοόλ, τον τζόγο και το Διαδίκτυο. Ο χρόνος παραμονής στις μονάδες απεξάρτησης κυμαίνεται από 9 έως 12 μήνες συμμετοχής, ενώ οι 7 στους 10 από αυτούς που ολοκληρώνουν Θεραπευτική Κοινότητα, πέντε χρόνια μετά, απέχουν από τη χρήση οποιασδήποτε παράνομης ουσίας, δεν έχουν καμία νομική εμπλοκή και εργάζονται. Τα Κέντρα Κοινωνικής Επανάταξης σε όλη την Ελλάδα υποδέχονται τα άτομα που ολοκληρώνουν την κυρίως φάση θεραπείας στα προγράμματα του ΚΕΘΕΑ, παρέχοντας συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη για τη σταδιακή και ομαλή επανάταξη στο κοινωνικό σύνολο. Τα Κέντρα Οικογενειακής Υποστήριξης απευθύνονται στα μέλη της οικογένειας και άλλα άτομα του στενού περιβάλλοντος των χρηστών ναρκωτικών, προσφέροντας ενημέρωση, συμβουλευτική και θεραπευτική υποστήριξη. Για τους κρατούμενους χρήστες η πρώτη επαφή με τις υπηρεσίες του ΚΕΘΕΑ στη φυλακή γίνεται μέσω των Προγραμμάτων Συμβουλευτικής Κρατούμενων. Μετά την ολοκλήρωση του Προγράμματος Συμβουλευτικής, οι κρατούμενοι παραπέμπονται για την κύρια φάση θεραπείας είτε σε Θεραπευτική Κοινότητα εκτός φυλακής (με βούλευμα του συμβουλίου πλημμελειοδικών, εφόσον συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος) είτε σε Θεραπευτική Κοινότητα σωφρονιστικού καταστήματος, ενώ στα Κέντρα Υποδοχής και Επανάταξης αποφυλακισμένων παρέχονται υπηρεσίες τόσο σε αποφυλακισμένους που έχουν ολοκληρώσει θεραπεία απεξάρτησης μέσα στη φυλακή όσο και σε αποφυλακισμένους που είναι χρήστες ή έχουν πραγματοποιήσει μέρος μόνο της θεραπείας τους κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους. Τα Πολυδύναμα Ψυχοδιαγνωστικά Κέντρα του ΚΕΘΕΑ απευθύνονται σε εφήβους και ενήλικες που αντιμετωπίζουν συγχρόνως πρόβλημα με τα ναρκωτικά ή το αλκοόλ και κάποιου είδους ψυχιατρική διαταραχή, μια κατάσταση που είναι γνωστή ως συννοσηρότητα ή διπλή διάγνωση.

Το ΚΕΘΕΑ προβαίνει τακτικά σε δραστηριότητες αξιολόγησης, αποτίμησης των αναγκών των επωφελούμενων που απευθύνονται στα προγράμματά του, σε ανάλυση του κόστους των υπηρεσιών και σε προσπάθειες ενίσχυσης του ανθρωπίνου δυναμικού του οργανισμού. Γενικότερα, το ΚΕΘΕΑ, προσπαθεί μέσα από τα προγράμματα που υλοποιεί να απευθυνθεί τόσο στα προβλήματα υγείας όσο και στα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργεί η οικονομική κρίση, διευρύνοντας τις παροχές του, όπως, για παράδειγμα, μέσα από τη δημιουργία ενός δικτύου για τους άστεγους χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Στο σχέδιο δράσης του για τη διετία 2014-2016, το ΚΕΘΕΑ στοχεύει στην αναδιοργάνωση και την επέκταση των προσφερόμενων υπηρεσιών σε νέες περιοχές, επιδιώκοντας την εν γένει αντιμετώπιση των εξαρτήσεων, την υποστήριξη των χρηστών στην ανεύρεση εργασίας, και την προώθηση της συνεργασίας με άλλους οργανισμούς και την κοινωνία των πολιτών.

Η τελευταία παρουσίαση για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα έγινε από εκπρόσωπο της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης PRAKSIS. Η PRAKSIS (Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας), έχει σαν κύριο στόχο τη δημιουργία, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων ανθρωπιστικής και ιατρικής δράσης. Ιδιαίτερα, η PRAKSIS έχει ασχοληθεί με την αντιμετώπιση του προβλήματος της εξάπλωσης του HIV μεταξύ των χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών (XEN) παίρνοντας μέρος στη διανομή υγειονομικού υλικού στο δίκτυο του OKANA μαζί με άλλες ΜΚΟ, στη διοργάνωση δουλειάς στο δρόμο (street work), στη διενέργεια εξετάσεων κατόπιν συναίνεσης για HIV με τις κινητές της μονάδες, στην παροχή αντιρετροϊκής αγωγής σε χρήστες που έρχονται στο κέντρο ημερήσιας υποδοχής αστέγων σε συνεργασία με τη Μονάδα Λοίμωξης μεγάλου νοσοκομείου στην Αθήνα, στις παρεμβάσεις εξέτασης, ενημέρωσης και

ενδυνάμωσης μέσα στις φυλακές στην ενημέρωση του πληθυσμού σε συνεργασία με το ΚΕΘΕΑ και γενικά στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων της ευάλωτης κοινωνικής ομάδας των χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών ουσιών.

Αναφορικά με την έξαρση των θετικών διαγνώσεων στον HIV μεταξύ των ΧΕΝ από το 2011 και μετά αναδείχθηκε η διαφορετική ερμηνεία που από τη μία παρουσίαζαν τα ετήσια επιδημιολογικά στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ και από την άλλη εμφάνιζε στην κοινή γνώμη το Υπουργείο Υγείας. Η ομάδα στην οποία ο HIV επιπολαζόταν με βάση τα επιδημιολογικά στοιχεία ήταν οι ενεργοί ΧΕΝ ενώ το Υπουργείο Υγείας αναφερόταν με κάθε ευκαιρία στους αλλοδαπούς συνδέοντας το μεταναστευτικό με τη δημόσια υγεία. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία που προέκυψαν από το πρόγραμμα "Αριστοτέλης" (το οποίο διεξαγόταν από το 2012 μέχρι τουλάχιστον και την ημερομηνία του Ανοιχτού Διαλόγου της εταιρείας ΔΙΟΓΕΝΗΣ, από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και τον Οργανισμό Κατά των Ναρκωτικών [OKANA], με τη σύμπραξη των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων PRAKSIS και Θετική Φωνή), το 30% περίπου των νέων θετικών στον HIV διαγνώσεων μεταξύ των ΧΕΝ αντιμετώπιζαν πρόβλημα στέγης, πάνω από το 80% είχαν συλλοίμωξη με ηπατίτιδα C, ενώ η διασύνδεσή τους με τις Μονάδες Λοίμωξης και η τήρηση της αντιρετροϊκής αγωγής παρουσίαζε δυσκολίες.

Σε μια προσπάθεια ανάλυσης των αιτιών που οδήγησαν σε αυτή την αύξηση αναφέρθηκαν η έλλειψη προγραμμάτων διανομής και ανταλλαγής συριγγών σε μεγάλη κλίμακα για πολλά έτη, η μεγάλη λίστα αναμονής που αφήνει για πολλά χρόνια ενεργούς χρήστες έξω από την υποκατάσταση παρόλο που αποφασίζουν να μουν σε θεραπευτικά προγράμματα, η έλλειψη ενημέρωσης για τους τρόπους μετάδοσης, ο γενικότερος εφησυχασμός της πολιτείας αλλά και η οικονομική κρίση. Παράλληλα καταγγέλθηκε εντόνως η απαράδεκτη τακτική που ακολουθήθηκε εκείνο το χρονικό διάστημα από τα αρμόδια Υπουργεία Υγείας και Προστασίας του Πολίτη για τη διαχείριση της κρίσης που προέκυψε. Η εξαναγκαστική υποβολή σε εξετάσεις για HIV και η ποινική δίωξη δεκάδων γυναικών που έκαναν χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών και βρέθηκαν θετικές στην υποχρεωτική εξέταση, με την κατηγορία βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης, καθώς και η μετέπειτα προφυλάκισή τους οδήγησε την κοινή γνώμη στη «δαιμονοποίηση» κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων, όπως οι ΧΕΝ, τα εκδιδόμενα άτομα, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά που ζούσαν στο κέντρο της Αθήνας. Είναι χαρακτηριστικό πως σε προσεκτικότερη διερεύνηση του φαινομένου, κι ενώ η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Υγείας μιλούσε για τις ξένες εκδιδόμενες που αποτελούν υγειονομική βόμβα στο κέντρο της Αθήνας, διαπιστώθηκε πως οι νέες διαγνώσεις - με βάση τα επιδημιολογικά στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ - αφορούσαν σε ποσοστό 83% ελληνικό πληθυσμό.

Σύμφωνα με την "PRAKSIS", στην Ελλάδα η Εθνική Συντονίστρια για τα Ναρκωτικά, θα πρέπει να λάβει υπόψη τις συστάσεις των ευρωπαϊών εμπειρογνομόνων σχετικά με θέματα όπως για παράδειγμα οι διαρκείς προσπάθειες που χρειάζεται να γίνουν για να εκλείψει στην Αθήνα η λίστα αναμονής ώστε οι χρήστες να μην περιμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα την ένταξή τους σε ένα πρόγραμμα υποκατάστασης. Χρειάζεται να επεκταθούν τα προγράμματα διανομής συριγγών, να εξασφαλιστεί η ανωνυμία στην εξέταση για HIV, να υπάρξει διαρκής εκπαίδευση στη «δουλειά στο δρόμο» (street work), να καλυφθούν οι ανάγκες στέγης δημιουργώντας τα λεγόμενα "one stop shop" (σημεία πολλαπλής παροχής υπηρεσιών) και άλλες ανάλογες δράσεις. Έτσι θα ανακτήσει η χώρα τη χαμένη αξιοπιστία στο θέμα της εφαρμογής των πολιτικών για τα ναρκωτικά, παρόλο που βρίσκεται σε αυτή τη δύσκολη περίοδο της κρίσης. Η πρόκληση της πολιτικής ηγεσίας εν προκειμένω είναι να τεθεί η κατάσταση υπό κατάλληλη διαχείριση πριν τα προβλήματα καταστούν μεγαλύτερα, να υπάρξει συντονισμός, γρήγορη και περιεκτική αντίδραση, καθώς η λύση των προβλημάτων που εκκρεμούν δεν μπορούν να περιμένουν. Παράλληλα χρειάζεται να γίνει ορθή κατανομή των πόρων ώστε και αποτελέσματα να υπάρξουν, και να αποφευχθούν οι αλληλεπικαλύψεις και τελικά η ζωή των ανθρώπων που κάνουν χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών ουσιών να καλυτερεύσει.

Συνεδρία II: Η κατάσταση στην Βιέννη σε σχέση με τις προετοιμασίες ενόψει της 57^{ης} Συνόδου της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (CND), και τις σχετικές διαπραγματεύσεις για την Κοινή Υπουργική Δήλωση.

Κατά την 57^η Σύνοδο της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (CND) θα λάβει χώρα η Υψηλού Επιπέδου Υπουργική Συνδιάσκεψη (high level ministerial meeting) στις 13 και 14 Μαρτίου 2014 στη Βιέννη για να εξετάσει την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην εφαρμογή της Πολιτικής Διακήρυξης του 2009 και του Σχέδιο Δράσης και τις μελλοντικές προκλήσεις για το Παγκόσμιο Πρόβλημα των Ναρκωτικών. Οι διαπραγματεύσεις για μια Κοινή Υπουργική Δήλωση βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη σε μια σειρά από συναντήσεις που πραγματοποιούνται από τον Σεπτέμβριο, ενώ έχει ήδη ανακύψει μια σειρά από επίμαχα θέματα κατά τη διαδικασία, καθιστώντας την επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των συμμετεχόντων μια πολύ δύσκολη υπόθεση. Η διάσταση των απόψεων επιτείνεται κυρίως σε σχέση με τους στόχους που πρέπει να επιτευχθούν ως το 2019, και συγκεκριμένα τους στόχους για την εξάλειψη ή τη σημαντική μείωση της παράνομης προμήθειας και της ζήτησης των ναρκωτικών, τη μείωση της βλάβης, τη θανατική ποινή, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συνοχή του όλου συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και τη σαφή οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων του Διεθνούς Συμβουλίου Ελέγχου των ναρκωτικών (INCB) και του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας (WHO). Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης θα αποτελέσουν το πλαίσιο για την Ειδική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για τα Ναρκωτικά (UNGASS) η οποία θα πραγματοποιηθεί το 2016.

Το ζήτημα της επίτευξης συναίνεσης μεταξύ των χωρών που λαμβάνουν μέρος στη Υπουργική Σύσκεψη Υψηλού Επιπέδου της 57^{ης} Συνόδου της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (CND) αναδεικνύεται κατόπιν των παραπάνω σε ένα σημαντικό θέμα, το οποίο όμως εγείρει σημαντικά ερωτηματικά για το αν σε τελική ανάλυση η συναίνεση αποτελεί ένα *sine qua non* ζητούμενο για την πρόοδο των εργασιών του ΟΗΕ στο θέμα των ναρκωτικών. Το καλοκαίρι του προηγούμενου έτους ξεκίνησε ένας διάλογος ενόψει της συνάντησης της Βιέννης θίγοντας διάφορα ήδη ανοιχτά θέματα, όπως η μείωση της βλάβης, η βία στις φυλακές, η ερμηνεία των συμβάσεων κ.α. Συνήθως, οι προσεγγίσεις των κρατών γύρω από την παγκόσμια πολιτική για τα ναρκωτικά μπορούν να καταναμηθούν σε τρεις ομάδες. Η μια ομάδα συγκροτείται από τα κράτη που θεωρούν ότι δεν χρειάζεται να μιλούμε για αλλαγές των συνθηκών αλλά για την ερμηνεία τους ή αν απαιτούνται κάποιες αλλαγές θα είναι ελάχιστες και μικρές. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τα κράτη που επιθυμούν αλλαγές προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις και στέκονται θετικά απέναντι στις καινοτομίες. Η τρίτη ομάδα, τέλος, θεωρεί πως πρέπει να μείνουμε πιστοί στις υφιστάμενες διεθνείς συμφωνίες και να εντείνουμε τις προσπάθειες εφαρμογής των.

Παρόλο που τα κράτη στέκονται αρκετά κριτικά απέναντι σε πολλά κρίσιμα ζητήματα, η συζήτηση τελικά διαρκώς επιστρέφει και εγκλωβίζεται μέσα στους ίδιους προβληματισμούς. Καθένας από τους εκπροσώπους των κρατών μελών επιθυμεί να εκφράσει την δική του θέση, με αποτέλεσμα η έκταση των σχετικών κειμένων να μεγαλώνει κατά τρόπο χαρακτηριστικό. Μέσα σε αυτό το κλίμα, είναι πολύ δύσκολο να προκύψουν πραγματικές καινοτομίες, αφού τα κείμενα που προτείνονται μελετώνται και προσεγγίζονται παράγραφο-παράγραφο. Στις συσκέψεις προετοιμασίας της Υπουργικής δήλωσης τα κράτη μέλη συνεχίζουν να εργάζονται επί του τελευταίου σχεδίου της Δήλωσης. Το ερώτημα είναι πως θα μπορέσει να προκύψει κάτι πραγματικά καινοτόμο. Η πρόταση του Μεξικού, για παράδειγμα, είναι να καταστεί η Σύνοδος περισσότερο περιεκτική, λαμβάνοντας υπόψη τις θέσεις των κρατών μελών, άλλων οργανισμών του ΟΗΕ και άλλων φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Υφίσταται ανάγκη, από την μια, να εξεταστεί το ενδεχόμενο να καταστεί η Σύνοδος πιο δημιουργική, δίνοντας απαντήσεις στα προβλήματα που υφίστανται, διερευνώντας τι είναι εκείνο που επιθυμούμε να επιτύχουμε, πιέζοντας προς τη σωστή κατεύθυνση. Η συναίνεση, από την άλλη, είναι κάτι που πολύ δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί, δεδομένου μάλιστα ότι η συναίνεση στο πλαίσιο του ΟΗΕ σημαίνει συμβιβασμός για να επιτευχθεί ομόφωνη συμφωνία.

Κατά τη διαπραγμάτευση για την Κοινή Υπουργική Δήλωση ανακύπτει πολιτική αντίσταση από διάφορα μέρη. Υπάρχουν μέρη που επιθυμούν κατηγορηματικά να διαγραφεί μια παράγραφος, ενώ συχνά τα ανθρώπινα δικαιώματα ή η πολιτική για τη μείωση της βλάβης ή το ζήτημα της θανατικής ποινής αναδεικνύονται σε ένα προβληματικό και δύσκολο διακύβευμα στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Από κάποια μέρη, όπως από την Κίνα, τη Ρωσία και το Ιράν, τίθενται κόκκινες γραμμές γύρω από ορισμένα θέματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη μείωση της βλάβης. Επίσης, όρια τίθενται και από άλλες χώρες, όπως ο Καναδάς, οι ΗΠΑ, η Σουηδία και η Νορβηγία, ενώ οι χώρες της Λατινικής Αμερικής εισέρχονται με πιο αργούς ρυθμούς στην πολιτική συζήτηση. Στην πραγματικότητα μόνο σε έναν μικρό αριθμό παραγράφων υπάρχει συμφωνία και είναι αμφίβολο, αν θα βρεθεί τελικά μια κοινή συναινετική γλώσσα. Στο πλαίσιο αυτό, πολλά ερωτήματα ανακύπτουν για το αν πλέον χρειάζεται να αναζητηθεί συναίνεση.

Σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι αβέβαιο αν έχει τη δυνατότητα να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της Υπουργικής δήλωσης, παρόλο που η θέση της στην Βιέννη είναι ισχυρή. Τα κράτη-μέλη κινούνται μέχρι τώρα προς την ίδια κατεύθυνση και θα επιμείνουν στις θεμελιώδεις αρχές της Ένωσης, η οποία έχει θέσει τις δικές της κόκκινες γραμμές, έχει τις δικές της σταθερές θέσεις και επιθυμεί να δείξει αποφασιστικότητα. Σε σχέση με το Συμβούλιο της Ευρώπης αναφέρθηκε ότι το Συμβούλιο εκπροσωπεί έναν ευρύτερο χώρο όπου εκτός των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέλη του είναι και χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου. Η συζήτηση για το σύστημα των συμβάσεων των Ηνωμένων Εθνών διεξάγεται και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, η ερμηνεία των οποίων πρέπει τουλάχιστον να αποτελέσει μέρος της ατζέντας της Βιέννης.

Σχετικά με το κύριο ζητούμενο της συγκεκριμένης συνεδρίας του άτυπου διαλόγου, τονίστηκε ότι η συναίνεση γύρω από τα κρίσιμα ζητήματα στην παγκόσμια πολιτική για τα ναρκωτικά, θα πρέπει να παραμείνει ανοιχτό θέμα ως το 2016, οπότε και θα πραγματοποιηθεί η επικείμενη Ειδική Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (UNGASS). Κάποια ειδικότερα θέματα, όπως, για παράδειγμα, το θέμα της πολιτικής γύρω από την κάνναβη, χρειάζεται να τεθούν υπό συζήτηση με περισσότερο διευρυμένο τρόπο, καθώς οι εξελίξεις έχουν ήδη προλάβει κάποιες καταστάσεις σε διάφορες χώρες, όπως την χαρακτηριστική περίπτωση της Ουρουγουάης. Το αισιόδοξο στοιχείο είναι ότι ορισμένες χώρες που είναι μέρος του συστήματος των διεθνών συμβάσεων, θέτουν επί τάπητος ορισμένα κρίσιμα ζητήματα σε παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργώντας εκ των πραγμάτων μια διεύρυνση της ερμηνείας των συμβάσεων.

Το πρόβλημα, ωστόσο, στην ετήσια Σύνοδο της επιτροπής ναρκωτικών είναι η ουσία του διαλόγου. Απαιτείται να γίνει από όλους ένα βήμα πίσω, δίνοντας περιθώριο, ώστε να ανευρεθεί μια λύση γύρω από τα κρίσιμα θέματα. Το ζητούμενο είναι να σταματήσουν τα κράτη-μέλη να προσέρχονται παθητικά στη Βιέννη, προκειμένου να μπορέσει να πραγματοποιηθεί ένας ουσιαστικός διάλογος, ο οποίος πολλές φορές κατά το παρελθόν υπήρξε επιφανειακός και επουσιώδης. Ο κόσμος αλλάζει γρήγορα, και θα ήταν χρήσιμο αυτές οι αλλαγές να υπάγονται στις σχετικές διαπραγματεύσεις.

Συνεδρία III: Παγκόσμιες εξελίξεις στην πολιτική για την κάνναβη

Αναμφιβόλως, το τελευταίο χρονικό διάστημα έλαβαν χώρα ιδιαίτερα σημαντικές εξελίξεις στην πολιτική για την κάνναβη στην Αμερικανική ήπειρο, και συγκεκριμένα στις πολιτείες των ΗΠΑ Ουάσινγκτον και Κολοράντο και στην Ουρουγουάη. Τον Δεκέμβριο του 2013, η Ουρουγουάη έγινε η πρώτη χώρα που ρύθμισε νομικά την καλλιέργεια και τη διάθεση της κάνναβης, ενώ παράλληλα στις ΗΠΑ, και ειδικότερα στις πολιτείες της Ουάσινγκτον και Κολοράντο, κατόπιν σχετικών δημοψηφισμάτων, ξεκίνησε η νομοθετική διαδικασία για τη ρύθμιση της καλλιέργειας και διάθεσης της κάνναβης. Ήδη από τον Ιανουάριο του 2014, εφαρμόζεται στο Κολοράντο η πολιτειακή νομοθεσία, χωρίς ομοσπονδιακή παρέμβαση. Η πολιτεία της Ουάσινγκτον βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της προετοιμασίας για την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας η οποία προβλέπεται να

ισχύσει σε σύντομο χρονικό διάστημα. Οι παραπάνω εξελίξεις, αληθινά ορόσημα στην ιστορία της πολιτικής για την κάνναβη, έχουν κινητοποιήσει την παγκόσμια κοινότητα και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και αναμένεται να προκαλέσουν ζωηρές συζητήσεις για περισσότερες μεταρρυθμίσεις για την κάνναβη σε όλο τον κόσμο. Μέχρι στιγμής, ωστόσο, η συζήτηση για την πολιτική για την κάνναβη έχει διατηρηθεί εκτός διαπραγματεύσεων στη Βιέννη ενώ το Διεθνές Συμβούλιο Ελέγχου των Ναρκωτικών (INCB) καταδίκασε την Ουρουγουάη και τις πρωτοβουλίες των δύο πολιτειών των ΗΠΑ αποκαλώντας τις μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα ως παραβιάσεις των υποχρεώσεων των χωρών αυτών, όπως απορρέουν από τις διεθνείς συνθήκες.

Στην Ευρώπη, εξάλλου, οι τάσεις που εκδηλώνονται θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μάλλον ως συγκεχυμένες. Στην Ολλανδία, δεν υπάρχει συνολική ρύθμιση, καθώς επιτρέπεται μόνο η κατανάλωση της κάνναβης. Πρόκειται για ένα καθεστώς ανοχής της κατανάλωσης κάνναβης για προσωπική χρήση. Οι σχεδιαστές πολιτικής εκτός Ολλανδίας κρίνουν πως η χώρα τείνει να υπαναχωρεί από μια πιθανή διεύρυνση του μοντέλου της για την κάνναβη, όμως, στο εσωτερικό της, η χώρα φαίνεται έτοιμη να πραγματοποιήσει το επόμενο βήμα. Σε τοπικό επίπεδο ένας σημαντικός αριθμός δήμων της Ολλανδίας έχει προτείνει να ρυθμιστεί η καλλιέργεια κάνναβης με πειραματικό χαρακτήρα και υπό την εποπτεία των Δήμων για την νόμιμη τροφοδότηση των Coffee-shops και την καταπολέμηση της οργανωμένης εγκληματικότητας που ελέγχει την παραγωγή και τη διάθεση κάνναβης. Προς το παρόν βρίσκουν αντιμέτωπο τον Υπουργό Δικαιοσύνης και η ρύθμιση εκκρεμεί. Η πλειοψηφία του Ολλανδικού πληθυσμού συμφωνεί με την πολιτική που υποστηρίζουν οι Δήμοι.

Στην Ευρώπη, γενικότερα, επικρατούν δύο μοντέλα στην πολιτική νομιμοποίησης της κάνναβης. Πρόκειται αφενός για το μοντέλο των Coffee Shops, το οποίο τελευταία έχει προταθεί προς εφαρμογή και εκτός Ολλανδίας, και συγκεκριμένα στο Βερολίνο και στη Δανία, όπου μια ομάδα του πληθυσμού είναι σύμφωνη με την συγκεκριμένη πολιτική. Ωστόσο, η κριτική που αναπτύσσεται γύρω από αυτό το μοντέλο εστιάζει στο γεγονός πως αν ελέγχεται μόνον η κατανάλωση – όπως συμβαίνει στο συγκεκριμένο μοντέλο – χωρίς αντίστοιχα να ελέγχεται η παραγωγή, ενδέχεται να προκύψουν προβλήματα περισσότερα από αυτά που επιχειρούνται να επιλυθούν, καθώς αυτό το μοντέλο αδυνατεί να λειτουργήσει ολοκληρωμένα και συνολικά.

Το δεύτερο μοντέλο είναι το μοντέλο των Cannabis Social Clubs το οποίο πρωτοεμφανίστηκε στην Ισπανία το 2002. Τα Cannabis Social Clubs είναι μη-εμπορικές λέσχες χρηστών που συνεταιρίζονται μεταξύ τους, προκειμένου να καλλιεργήσουν και να καταναείμουν μεταξύ τους την ποσότητά εκείνη της ινδικής κάνναβης την οποία χρειάζονται για τις προσωπικές τους ανάγκες, αποφεύγοντας με τον τρόπο αυτό να προσφύγουν στην μαύρη αγορά για αυτόν τον σκοπό. Η ανάπτυξη του συγκεκριμένου μοντέλου στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η κατανάλωση των παράνομων ναρκωτικών δεν θεωρείται έγκλημα κατά την ισπανική νομοθεσία, ενώ η καλλιέργεια για προσωπική χρήση (για παράδειγμα έως 5 φυτών) έχει αποποινικοποιηθεί. Επωφελούμενες από αυτή την «γκρίζα» ζώνη των νομοθετικών διατάξεων, οι ιδιωτικές αυτές λέσχες παράγουν κάνναβη για τη διανομή της χωρίς κερδοσκοπικό σκοπό αποκλειστικά σε μια κλειστή ομάδα των ενήλικων μελών. Τα Cannabis Social Clubs είχαν ήδη ξεκινήσει άτυπα από την δεκαετία του '90 και σήμερα ήδη έχουν επεκταθεί σε όλη την Ισπανία, ενώ ένας μεγάλος αριθμός αυτών λειτουργεί στην Καταλονία (ένα από τα μεγαλύτερα Clubs αριθμεί σήμερα περί τα 10.000 εγγεγραμμένα μέλη). Παρόλο που το συγκεκριμένο μοντέλο λειτουργεί σε ένα ασαφές νομοθετικό πλαίσιο, διαμορφώνει μια τάση που σήμερα διαρκώς επεκτείνεται. Στο Βέλγιο λειτουργούν σήμερα τρεις αντίστοιχες λέσχες, ενώ στην Γαλλία, όπου άρχισε να ανακλύπτει ως τάση, ανακόπηκε από τις δικαστικές αρχές, καθώς οι Γάλλοι πιθανότατα σκέφτονται να προχωρήσουν στην αποποινικοποίηση της χρήσης της κάνναβης υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Σε σχέση με την Ευρώπη, θα μπορούσε να υποστηριχθεί συμπερασματικά πως αρχίζουν να αναδύονται ορισμένες προοπτικές προς την νομιμοποίηση της κάνναβης, οι οποίες, ωστόσο, ακόμη βρίσκουν εμπόδια από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.

Στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, όπως και πιο πάνω αναφέρθηκε, η κατάσταση εξελίσσεται παρουσιάζοντας πραγματικά μεγάλο ενδιαφέρον. Στην Αμερική, επικρατούν δύο κύριες τάσεις, αυτό που συνέβη στις Ηνωμένες Πολιτείες και αυτό που έγινε στην υπόλοιπη περιοχή. Από την μία, οι εξελίξεις στην Ουάσιγκτον και στο Κολοράντο, είχαν μεγάλη επίδραση στην κοινή γνώμη της ευρύτερης περιοχής. Στο Μεξικό, για παράδειγμα, τα ΜΜΕ εντυπωσιάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από το κέρδος που αποκομίσθηκε από την νομιμοποίηση της εμπορίας της κάνναβης στην πολιτεία του Κολοράντο μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η πολιτεία της Ουάσιγκτον θα εφαρμόσει διαφορετικό μοντέλο με περισσότερο δημόσιο έλεγχο της παραγωγής και διάθεσης. Τα αποτελέσματα του μοντέλου της Ουάσιγκτον θα συγκριθούν με αυτά της πολιτείας του Κολοράντο. Στο μεταξύ και άλλες πολιτείες των ΗΠΑ έχουν προετοιμάσει νομοσχέδια σε πολιτειακό επίπεδο τα οποία πρόκειται να μπουν σε ψηφοφορία στο προσεχές διάστημα. Η Ουρουγουάη είναι το μόνο συμβαλλόμενο κράτος στις συμβάσεις του ΟΗΕ για τα ναρκωτικά που προχώρησε στην νομιμοποίηση της καλλιέργειας και διάθεσης της κάνναβης σε εθνικό επίπεδο και προκάλεσε ένα αποτέλεσμα «ντόμινο» στην ευρύτερη περιοχή. Δίπλα στην Ουρουγουάη, η Βραζιλία αντίδρασε έντονα στο γεγονός, ενώ έγινε μια προσπάθεια να εγερθεί και εκεί ένα θέμα σχετικά με την νομιμοποίηση της κάνναβης. Στην Χιλή, όπου αναγνωρίζονται οι θεραπευτικές ιδιότητες της συγκεκριμένης ουσίας, υπάρχει ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός οργανισμών, που ασχολούνται συστηματικά με την αναμόρφωση της σχετικής νομοθεσίας, ενώ και σε κάποιες χώρες της Καραϊβικής και στην Κόστα Ρίκα αρχίζουν σιγά-σιγά να αναδεικνύουν και να συζητούν το θέμα. Στο Μεξικό, χωρίς να προχωρήσουν στην αποποινικοποίηση του μικρο-εμπορίου, αναπτύχθηκε μια *de facto* πολιτική για την χαλάρωση των ελέγχων στην πράξη σε όσους κατέχουν (όχι σε όσους μεταφέρουν) ινδική κάνναβη, καθώς δόθηκαν κατευθυντήριες γραμμές στην αστυνομία για το που πρέπει να επικεντρώνει τον έλεγχο της (για παράδειγμα, ο έλεγχος πρέπει να εστιάζεται σε κατόχους ποσοτήτων άνω των πέντε κιλών και όχι σε μικροκατόχους παρόλο που δεν έχει υπάρξει αντίστοιχη νομοθετική αποποινικοποίηση). Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια για την αποκέντρωση του ελέγχου για τα ναρκωτικά σε εθνικό επίπεδο. Μολαταύτα, παρόλο που στην Ουρουγουάη εφαρμόζεται ένα από τα πιο καινοτόμα προγράμματα για την πολιτική νομιμοποίησης της κάνναβης παγκοσμίως, στην γύρω περιοχή ο αντίκτυπος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση ακόμη να χαρακτηριστεί ως αντίστοιχος. Άλλωστε, τα πισωγυρίσματα της Ευρώπης στο θέμα αυτό επηρεάζουν και δημιουργούν ταλαντεύσεις και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Στην Ουάσιγκτον, η πολιτική νομιμοποίησης της κάνναβης έγινε σε δύο βήματα: το πρώτο αφορούσε την αποποινικοποίηση της χρήσης, και το δεύτερο τη ρύθμιση της αγοράς της κάνναβης. Επιδιώχθηκε αφενός, η άρση όλων των κυρώσεων για την ιδιωτική κατοχή και υπεύθυνη χρήση κάνναβης από τους ενήλικες, συμπεριλαμβανομένης της καλλιέργειας για προσωπική χρήση, και την περιστασιακή μη κερδοσκοπική μεταφορά μικρών ποσοτήτων. Η αποποινικοποίηση συνεπάγεται την απεμπλοκή των χρηστών κάνναβης από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, με ταυτόχρονη όμως διατήρηση των ποινικών κυρώσεων εναντίον όσων πωλούν ή θέτουν σε κυκλοφορία στο εμπόριο μεγάλων ποσοτήτων του συγκεκριμένου ναρκωτικού. Στην πολιτεία της Ουάσιγκτον υποστηρίζεται η υιοθέτηση ενός συστήματος νομικά ελεγχόμενης αγοράς για τη κάνναβη, όπου οι χρήστες θα μπορούν να την αγοράσουν, εφόσον προορίζεται για προσωπική τους χρήση, από μια ασφαλή νόμιμη πηγή. Βάσει των δύο αυτών αξόνων, έχει ήδη προγραμματιστεί να γίνουν αξιολογήσεις της εφαρμογής του συγκεκριμένου μοντέλου πολιτικής της Ουάσιγκτον σε διάφορα επίπεδα.

Το μοντέλο της Ουάσιγκτον στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η πολιτική απαγόρευσης της κάνναβης έχει ιστορικά αποτύχει σε παγκόσμιο επίπεδο (η πιο πρόσφατη απαγόρευση της κάνναβης έλαβε χώρα στην Ινδία το 1996). Στην Ουάσιγκτον, η πολιτική για την κάνναβη προωθήθηκε με μια πρόταση με την προοπτική να πεισθούν οι άνθρωποι πως υπάρχουν και άλλες πολιτικές πέραν της απαγόρευσης σε σχέση με την χρήση κάνναβης, οι οποίες μπορούν να εφαρμοσθούν και να έχουν περισσότερο θετικά αποτελέσματα. Η Πρωτοβουλία 502 προς το νομοθετικό σώμα της Πολιτείας της Ουάσιγκτον τέθηκε σε καθολικό δημοψήφισμα, συγκεντρώνοντας ένα ποσοστό 56% των θετικών ψήφων. Αρχικά, στη διάρκεια του 2011, κατόπιν σχετικής καμπάνιας, συλλέχτηκαν οι απαιτούμενες

υπογραφές που απαιτούνται για την αποστολή στο νομοθέτη, και εν συνεχεία το θέμα τέθηκε σε καθολικό δημοψήφισμα τον Νοέμβριο του 2012, όπου εγκρίθηκε και θα αρχίσει επισήμως να εφαρμόζεται στο προσεχές διάστημα.

Όπως και η αντίστοιχη πολιτεία του Κολοράντο, όπου υλοποιήθηκε η άλλη αντίστοιχη νομοθετική πρωτοβουλία, η Ουάσιγκτον διατηρεί σε σχέση με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση τη δυνατότητα να ψηφίζει νόμους σε επίπεδο πολιτείας, παρόλο που η ομοσπονδιακή κυβέρνηση διατηρεί την νομοθετική της αρμοδιότητα για το ίδιο θέμα σε ομοσπονδιακό επίπεδο. Στη δεδομένη χρονική στιγμή υφίσταται σχετική ένταση μεταξύ των δύο πολιτειών και της κυβέρνησης γύρω από τις ανωτέρω πρωτοβουλίες για την κάνναβη, η οποία μπορεί να αποκλιμακωθεί μόνον αν αλλάξει η σχετική ομοσπονδιακή νομοθεσία.

Μετά τις πρωτοβουλίες της Ουάσιγκτον και του Κολοράντο, η κοινή γνώμη έχει μεταβληθεί σημαντικά σε σχέση με την πολιτική για την κάνναβη, δημιουργώντας ευκαιρίες για να προχωρήσουν οι μεταρρυθμίσεις σε μεγαλύτερη έκταση. Η καμπάνια άλλαξε στην ουσία τον τρόπο που τίθεται το ερώτημα από το «πώς νιώθετε για την κάνναβη» στο «τι σκέφτεστε σχετικά με τους νόμους που εφαρμόζονται για την κάνναβη». Ωστόσο, χρειάζεται να επισημανθεί πως η αντιστροφή γύρω από αυτό το ερώτημα δεν θα μπορούσε αυτομάτως να εφαρμοσθεί και για την χρήση άλλων ναρκωτικών ουσιών, καθώς κάθε ουσία εγείρει ένα δικό της θέμα σχετικά με τη ρύθμισή της, και θα ήταν προσβλητικό για την κοινή γνώμη το να θεωρηθεί πως η κάνναβη και η κοκαΐνη είναι το ίδιο πράγμα ή ότι υπάρχει περίπτωση με τον ίδιο τρόπο να νομιμοποιηθεί απλώς και η κοκαΐνη. Η κάνναβη δεν προκαλεί φόβο πια στο κοινό, ενώ η δυνατότητα να εξοικονομηθούν χρήματα από την λελογισμένη ρύθμιση της αγοράς της κάνναβης δημιουργεί μια θετική προδιάθεση για περαιτέρω αξιοποίηση της κατάστασης. Ένα από τα επιχειρήματα της καμπάνιας στην Ουάσιγκτον και το Κολοράντο ήταν πως εφόσον είναι πια γεγονός πως οι έφηβοι κάνουν εκτεταμένη χρήση κάνναβης, παρά την ύπαρξη της απαγόρευσης, η νομοθετική ρύθμιση και πλαισίωση της χρήσης και της αγοράς της κάνναβης θα μπορούσε τουλάχιστον να θέσει αυτό το φαινόμενο (της χρήσης από ανήλικους) σε μεγαλύτερο και περισσότερο ορθολογικό έλεγχο. Αντίστοιχα ήταν και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου και η εισαγγελία και η αστυνομία να πεισθούν για τη σκοπιμότητα των ανωτέρω πρωτοβουλιών, καθώς τέθηκαν επί τάπητος δύο κρίσιμα ζητήματα: α) το να μην βρίσκεται η κάνναβη στα χέρια των ανηλίκων, και β) το να μην έχει η πολιτεία μεγάλη οικονομική απώλεια από την αποφυγή φορολόγησης που επιτυγχάνεται με το παραεμπόριο της κάνναβης.

Χρειάζεται, πάντως, να συλλεχθούν στοιχεία και να έλθουν στο φως της δημοσιότητας χειροπιαστά δεδομένα για το αν πράγματι θα υπάρξει κάποιο θετικό αποτέλεσμα μετά την εφαρμογή της νέας νομοθεσίας στις δύο πολιτείες. Αν και βρισκόμαστε ακόμη σε ένα πρώιμο στάδιο για τη συλλογή δεδομένων – καθώς μέχρι το 2012 η χρήση και η διακίνηση κάνναβης αποτελούσαν αξιόποινες πράξεις - έχει μεγάλη σημασία να διαπιστωθεί ποια είναι στην πραγματικότητα η επιρροή αυτής της νέας πολιτικής στο κόσμο. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως ήδη πολλές πολιτείες των ΗΠΑ βρίσκονται σε μια διαδικασία ανάληψης παρόμοιων πρωτοβουλιών. Ωστόσο, πρόκειται για ένα θέμα που ακόμη αποφεύγεται να συζητηθεί επισήμως στη Σύνοδο της Βιέννης. Αν όμως περισσότερες χώρες ακολουθήσουν την ίδια ή ανάλογη τάση, θα προκύψει τελικά εκ των πραγμάτων μια αλλαγή στο υφιστάμενο καθεστώς.

Συνεδρία IV: Οι νέες ψυχοτρόπες ουσίες

Η ταχεία αύξηση του αριθμού των νέων ψυχοτρόπων ουσιών αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές σύγχρονες προκλήσεις στην πολιτική για τα ναρκωτικά. Ειδικότερα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, βρίσκονται σε εξέλιξη πολλές διαπραγματεύσεις γύρω από το ζήτημα, καθώς θεωρείται – μεταξύ άλλων και στο κείμενο της νέας Στρατηγικής για τα Ναρκωτικά – ότι πρόκειται για ένα πολύ κρίσιμο θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί πιο αποτελεσματικά. Τον Σεπτέμβριο του 2013, η Ευρωπαϊκή

Επιτροπή υπέβαλε την πρότασή της για τη ρύθμιση του θέματος των νέων ψυχοτρόπων ουσιών, καθώς μια εξωτερική αξιολόγηση που έλαβε χώρα έδειξε πως το υπάρχον σύστημα χρειάζεται να βελτιωθεί.

Ήδη από το 2005, είχε δημιουργηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα "σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης" μέσω του οποίου τα κράτη-μέλη μπορούν να καταχωρήσουν νέες ουσίες που προκαλούν ανησυχία σχετικά με την επικινδυνότητά τους. Η ύποπτη ουσία αξιολογείται από τα αρμόδια θεσμικά όργανα (κυρίως από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας) και στη συνέχεια λαμβάνεται μια απόφαση για το αν πρέπει ή όχι να συστήσει την λήψη μέτρων για την συγκεκριμένη ουσία, είτε μέσω της νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είτε μέσω συστάσεων προς τις εθνικές κυβερνήσεις.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η κύρια σκέψη ήταν πως ενόψει της διαρκούς εμφάνισης νέων ουσιών στην αγορά, το σύστημα ελέγχου λειτουργεί πολύ καλά, έχοντας όμως ένα βασικό μειονέκτημα: την διαχείριση του χρόνου. Από τη στιγμή που μια ουσία βγει στην αγορά, απαιτείται χρονικό διάστημα τουλάχιστον 2 ετών, προκειμένου να εξετασθεί και να επιτραπεί επισήμως ή να απαγορευθεί, εφόσον κριθεί απαραίτητο. Στο υφιστάμενο σύστημα, επίσης, δεν υπάρχει ούτε αναλογική ούτε προσωρινή απαγόρευση. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στην αξιολόγηση του συστήματος στο οποίο εντοπίστηκαν σοβαρές ανεπάρκειες, αφού: α) δεν είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στη μεγάλη αύξηση του αριθμού των νέων ψυχοτρόπων ουσιών, καθώς κάθε ουσία αντιμετωπίζεται ξεχωριστά μέσα από μια μακροχρόνια διαδικασία, β) είναι αντιδραστικό και όχι προδραστικό, καθώς στην πραγματικότητα οι ουσίες που υπόκεινται σε έλεγχο αντικαθίστανται ταχύτατα από νέες ουσίες με παρόμοια αποτελέσματα, συχνά μέσα από μικρές αλλαγές στη χημική τους σύνθεση, και γ) δεν παρέχει επιλογές ως προς τα μέτρα ελέγχου, καθώς τα ποινικά μέτρα είναι μονόδρομος.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατόπιν πολλών και δύσκολων διαβουλεύσεων κατέληξε, στην πρόταση ενός καινοτόμου μοντέλου αποτελούμενου από ένα συνδυασμό των νομοθετικών μέσων που επιτρέπουν μια ευέλικτη προσέγγιση προκειμένου να ενισχυθεί ουσιαστικά η ικανότητα των κρατών μελών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Σύμφωνα, με τις βασικές αρχές που ενσωματώθηκαν στην πρόταση, η αντίδραση του συστήματος θα πρέπει να είναι πιο γρήγορη, οι τυχόν απαγορεύσεις θα πρέπει να είναι ανάλογες με τον κίνδυνο που εκπροσωπεί η νέα ουσία, και τα περιοριστικά μέτρα που λαμβάνονται θα πρέπει να κλιμακώνονται, ώστε να αποφευχθεί τυχόν παρεμπόδιση της οικονομικής δραστηριότητας και κίνδυνος στην ελεύθερη κυκλοφορία των νόμιμων προϊόντων και ουσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η νέα νομοθετική πρωτοβουλία στηρίζεται σε δύο νέα εργαλεία. Ο νέος μηχανισμός για τον εντοπισμό και την απαγόρευση των νέων εξαρτησιογόνων ουσιών είναι άμεσα εφαρμόσιμος, καθώς μπορούν να ληφθούν προσωρινά μέτρα για κάποιες ουσίες που μπορούν να απαγορευθούν και να αποσυρθούν από τις αγορές μέχρι να ληφθεί οριστική απόφαση. Επίσης λαμβάνεται υπόψη η αρχή της αναλογικότητας, καθώς για τον μέτριο βαθμό επικινδυνότητας ορισμένων ουσιών, λαμβάνονται πλέον διοικητικά και όχι ποινικά μέτρα, ενώ για ουσίες με υψηλό βαθμό επικινδυνότητας η απαγόρευση είναι απόλυτη. Την δεδομένη χρονική στιγμή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βρίσκεται στο στάδιο των διαπραγματεύσεων τόσο με τα κράτη μέλη της Ένωσης όσο και με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, προκειμένου η ανωτέρω πρόταση να προχωρήσει περαιτέρω και να λάβει δεσμευτική μορφή.

Κάθε χρόνο, πολυάριθμες νέες ουσίες κυκλοφορούν στο εμπόριο, η ζήτηση είναι τεράστια και οι πωλήσεις κατά κανόνα πραγματοποιούνται μέσω του διαδικτύου. Σε blogs του διαδικτύου, συχνά χρήστες ανταλλάσσουν μεταξύ τους πληροφορίες για το ποιες ουσίες διατίθενται προς πώληση έως ότου απαγορευθούν, καθώς όταν μια ουσία ελέγχεται από το σύστημα ελέγχου δεν σταματά αυτόματα η κυκλοφορία της. Το σύστημα ελέγχου αξιολογεί διαρκώς την τρέχουσα κατάσταση και προβαίνει συνεχώς σε απαγορεύσεις κατανάλωσης των νέων ουσιών. Μέχρι όμως να συμβεί αυτό πολλοί άνθρωποι χάνουν την ζωή τους ενώ άλλοι κερδίζουν τεράστια χρηματικά ποσά από τις

πωλήσεις των νέων ουσιών. Η νέα πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο σύστημα ελέγχου υιοθετεί την ιδέα της διάκρισης των ουσιών σε ουσίες υψηλού και ουσίες χαμηλού κινδύνου για τη δημόσια υγεία, εισάγοντας απόλυτες απαγορεύσεις μόνο στην περίπτωση των επικίνδυνων ουσιών, ενώ για τις χαμηλού κινδύνου ουσίες η απαγόρευση συνίσταται μόνο στην κατανάλωση αλλά όχι σε τυχόν άλλες χρήσεις. Οι λόγοι που οδήγησαν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να πάρει αυτή την απόφαση και να προβεί στην παραπάνω πρόταση συνδέεται με τις ανησυχίες εφαρμογής της ήδη υφιστάμενης νομοθεσίας.

Ωστόσο, εκφράζονται ανησυχίες μήπως τυχόν η ευρωπαϊκή μεταρρύθμιση του συστήματος αξιολόγησης των νέων ψυχοτρόπων ουσιών δεν αποδειχθεί αρκετά αποτελεσματική και μείνει πίσω από τους ραγδαίους ρυθμούς ανάπτυξης των νέων ουσιών στην αγορά. Πολλές νέες ψυχοτρόπες ουσίες κάνουν την εμφάνισή τους υποκαθιστώντας τις ήδη απαγορευμένες, συχνά όμως τα νέα αυτά υποκατάστατα αποδεικνύονται και πιο επικίνδυνα για τη δημόσια υγεία. Κατέστη σαφές ότι πρέπει να εφαρμοσθεί ένα σύστημα ελέγχου που θα είναι πιο αποτελεσματικό από το προηγούμενο και το οποίο θα παρέχει τη δυνατότητα της προληπτικής δράσεως. Καθώς όχι μόνον οι ουσίες αλλά και οι γνώσεις γύρω από αυτές διαρκώς μεταβάλλονται, και χρειάζεται οπωσδήποτε να εφαρμοσθεί ένα σύστημα που θα είναι περισσότερο λειτουργικό.

Εξάλλου, εκφράζονται επιφυλάξεις για το αν οι διαρκείς απαγορεύσεις αποδεικνύονται πράγματι αποτελεσματικές ή όχι, αλλά και ανησυχίες για το επίπεδο εφαρμογής τους υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου. Συχνά η εφαρμογή του απαιτεί οικονομική επένδυση από τα κράτη μέλη, καθώς και την παροχή στη Eurorol της δυνατότητας να ενεργήσει προληπτικά/ προδραστικά.

Συνεδρία V: Η Ειδική Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (UNGASS on drugs) του 2016.

Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε να συγκαλέσει Ειδική Σύνοδο για την παγκόσμια πολιτική για τα ναρκωτικά το 2016, παρόμοια με την Ειδική Σύνοδο που είχε λάβει χώρα το 1998 στη Νέα Υόρκη. Η ώθηση για τη σύγκλιση μιας ακόμη Ειδική Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης νωρίτερα από την ημερομηνία-στόχο που είχε προσδιοριστεί το 2019 προέκυψε ως αποτέλεσμα των αυξανόμενων εκκλήσεων για μεταρρυθμίσεις προερχόμενες από την Λατινική Αμερική. Στη διάρκεια των τελευταίων ετών ορισμένες χώρες της περιοχής έχουν εκφράσει αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα του υφιστάμενου μοντέλου ελέγχου των ναρκωτικών. Ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών (OAS) έχει εμπλακεί σε μια διαδικασία προβληματισμού και πολιτικής συζήτησης σχετικά με διάφορα σενάρια για τις μελλοντικές κατευθύνσεις που μπορεί να λάβει η πολιτική για τα ναρκωτικά στο νότιο ημισφαίριο της Αμερικανικής ηπείρου. Ενόψει αυτών των εξελίξεων, πολλά σχετικά ερωτήματα ανακύπτουν για τον ρόλο των Ευρωπαϊκών χωρών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ανωτέρω διαδικασία, για τα αποτελέσματα που μπορούν να προκύψουν, για το αν και πώς θα μπορούσε να επιτευχθεί η παγκόσμια συναίνεση, για το πώς θα μπορούσε να εξασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των κρατών μελών, για τα θέματα που πιθανόν θα επικρατήσουν στις διαπραγματεύσεις αλλά και για άλλα ανάλογα ερωτήματα.

Ενόψει της Ειδικής Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης, ένα κρίσιμο ζητούμενο και δίλημμα ανακύπτει: να βρεθεί ένα σημείο γύρω στο οποίο θα μπορέσουν τα κράτη μέλη να συμφωνήσουν ή να είμαστε πιο αισιόδοξοι ότι τα πράγματα θα μπορέσουν να αλλάξουν με πιο δραστικό τρόπο. Το πιο σημαντικό είναι να υπάρξει περιθώριο για την έναρξη ενός ουσιαστικού πολιτικού διαλόγου. Προς αυτή την κατεύθυνση, τέσσερα βήματα είναι αναγκαία:

1^ο βήμα: Χρειάζεται καταρχήν να ανοίξει το θέμα και να υπάρξει αποδοχή του ότι μπορεί να γίνει συζήτηση για την ερμηνεία των διεθνών συμβάσεων. – 2^ο βήμα: Χρειάζεται, μέσα από την επικείμενη διαδικασία, να δημιουργηθούν αρμόδιες επιστημονικές επιτροπές και να συγκροτηθούν

επιμέρους στρογγυλές τράπεζες που θα προετοιμάσουν τη διαδικασία για το 2016. – 3^ο βήμα: Κατόπιν των ανωτέρω, χρειάζεται να εξαχθούν τα βασικά συμπεράσματα και να γίνουν οι αναγκαίες συστάσεις. – 4^ο βήμα: Να γίνει μια παγκόσμια επανεκτίμηση της κατάστασης, ώστε να βρεθούν οι μηχανισμοί για την νέα ερμηνευτική προσέγγιση των διεθνών συμβάσεων με την αξιολόγηση συγκεκριμένων ενδείξεων και δεδομένων (evidence-based).

Είναι εξάλλου σημαντικό να τονιστεί, ότι μεταξύ των πέντε προτεραιοτήτων που έθεσε η Ρωσική προεδρία των G8 για έτος 2014, ως πρώτη τίθεται η συνεργασία των χωρών των G8 για την συνεργασία του στον αγώνα κατά των ναρκωτικών.

Σε σχέση με το ζητούμενο της συναίνεσης, υποστηρίχθηκε, από την μια, πως πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι πολιτικές των κρατών για τα ναρκωτικά φαίνεται πως χρειάζεται να αναπτύξουν μεγαλύτερη πρωτοβουλία σε εθνικό επίπεδο προκειμένου να διαμορφωθούν πληρέστερα. Εξάλλου, ενόψει της Ειδικής Συνόδου υπάρχει μια ασύμμετρη ανάπτυξη των πρωτοβουλιών ανά κράτος και δεν μπορούμε να υποθέσουμε πως όλα τα κράτη μπορούν να αξιοποιήσουν ανάλογα τα ίδια εργαλεία πολιτικής παρέμβασης. Ιδιαίτερα για τα κράτη της Λατινικής Αμερικής, είναι σημαντικό να μπορούν να διατηρούν το κυριαρχικό τους δικαίωμα να διαμορφώνουν την εθνική τους πολιτική, χωρίς υπέρμετρες πιέσεις από υπερεθνικούς οργανισμούς. Είναι χαρακτηριστικό πως στην ευρύτερη αυτή περιοχή αποφασίστηκε να αλλάξει η γλώσσα γύρω από το θέμα των ναρκωτικών, κάνοντας πλέον λόγο στην αναφορά τους για το θέμα των ναρκωτικών για ένα «κοινωνικό φαινόμενο» και όχι για ένα «πρόβλημα», επιχειρώντας να λάβουν υπόψη τις διαφορετικές κουλτούρες, θρησκείες, συνήθειες και εν γένει κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζουν συνολικά την κατάσταση, καθώς δεν πρόκειται αποκλειστικώς για ένα θέμα που σχετίζεται με την οικονομία ή την παραοικονομία. Γενικότερα, θεωρείται περίεργο και ελλιπές το να προσπαθούμε να επηρεάσουμε την πολιτική για τα ναρκωτικά, κάνοντας λόγο μόνο για τους οικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν το φαινόμενο, αγνοώντας ή υποτιμώντας τον ανθρώπινο παράγοντα ο οποίος είναι εξίσου σημαντικός και κυρίαρχος.

Από την άλλη, υποστηρίχθηκε πως η συναίνεση μάλλον είναι ένας μύθος, καθώς κατά κανόνα απόλυτη συναίνεση δεν μπορεί να επιτευχθεί και όλοι, λίγο ή πολύ, είναι δυσαρεστημένοι με κάποιο θέμα, όταν αποχωρούν από τις διεθνείς συναντήσεις ανάλογου τύπου. Αυτός ακριβώς ο μύθος είναι μια προτροπή στην οποία τα κράτη επέλεξαν να πιστεύουν παρόλο που γνωρίζουν πως μάλλον πρακτικά δεν υπάρχει αντίστοιχη δυνατότητα. Το ερώτημα για το αν ένα κράτος –μέλος θα τολμούσε πολιτικά να παραβιάσει την πλασματική συναίνεση-στόχο καθίσταται υπό αυτά τα δεδομένα απλώς ένα ακαδημαϊκό ερώτημα. Το ουσιαστικό ζητούμενο είναι πως θα μπορέσουμε να επιτύχουμε ένα θετικό αποτέλεσμα προόδου. Εν γένει, το κλίμα είναι αισιόδοξο, αν και η πλειονότητα των χωρών στερούνται ακόμη επαρκών υπηρεσιών υγείας για τους τοξικοεξαρτημένους, ενώ συνεχίζουν να ποινικοποιούν τη χρήση και να τιμωρούν αυστηρά τους χρήστες. Ήδη πολλές ομάδες εργασίας (task forces) εργάζονται συστηματικά γύρω από πολλά από τα κρίσιμα ερωτήματα που έχουν τεθεί, αλλά εκεί που πρέπει να επικεντρωθούμε είναι στο ερώτημα για το τί ακριβώς επιθυμούμε να πετύχουμε, τί θα μπορούσε πράγματι να εξελιχθεί με διαφορετικό τρόπο, τί θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επιτυχία σε αυτό το επίπεδο. Κάποιες φορές, αδυνατούμε να αναγνωρίσουμε τις επιτυχίες γιατί είναι πολύ μικρές και έρχονται σταδιακά. Σήμερα, το θέμα της περίθαλψης των χρηστών είναι υψηλά στην ατζέντα της παγκόσμιας συζήτησης, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη φορά. Θα ήταν χρήσιμο κάθε οργανισμός να ετοιμάσει μια δική του αναφορά, και τα Ηνωμένα Έθνη να κατορθώσουν να ρίξουν περισσότερο φως στο θέμα. Άλλωστε, υπάρχουν πολλά πράγματα για να γίνουν, ενώ όσο περισσότερο εισάγουμε τις αρχές και θεμελιώδεις θέσεις σε αυτό το επίπεδο τόσο περισσότερο αυτές «κανονικοποιούνται».

Στην Ειδική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών του 2016, το Συμβούλιο της Ευρώπης θα στείλει το μήνυμα ότι τα μέλη θα πρέπει – αν δεν το έχουν κάνει ως τώρα - να δώσουν έμφαση στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, τα επιμέρους ερωτήματα που

τίθενται ενόψει της Συνόδου είναι εξαιρετικά δύσκολο να απαντηθούν: εδώ και δύο δεκαετίες η συναίνεση έχει στην ουσία εξαφανιστεί σε παγκόσμιο επίπεδο. Στα κείμενα και στα χαρτιά, η επίτευξη της μοιάζει με μια εφικτή προοπτική, όμως στην πράξη, το θέμα αυτό δεν έχει ιδιαίτερα θετική εξέλιξη. Η πολιτική για τα ναρκωτικά είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα κράτη αλλά έχει χρησιμοποιηθεί και ως εργαλείο επιρροής σε αρκετές χώρες. Εκείνο που είναι σαφές είναι πως βάζοντας μια συνθήκη τόσο ψηλά ωσάν να πρόκειται για μια θρησκευτική υπόθεση πολλά προβληματικά ζητήματα μπορούν να ανακύψουν.

Υπάρχει ακόμη περιθώριο επιρροής στη διαδικασία διαμόρφωσης της ατζέντα για την Ειδική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ το 2016, μια διαδικασία που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πρόκληση. Σε αυτό πρέπει να έχουμε υπόψη πως όλες οι μεταβατικές περίοδοι είναι δύσκολες και πως - μεταφορικά μιλώντας - τα «μεγάλα καράβια» κινούνται αρκετά αργά, για αυτό χρειάζεται να γίνει καλό «κουμάντο». Συχνά δεν κατευθυνόμαστε προς την καλύτερη επιλογή αλλά επιδιώκουμε να επιτύχουμε μια επιλογή ευκολίας που συγχωνεύει διαφορετικές απόψεις γύρω από ένα θέμα.

Σχετικά με τα παραπάνω, η Τσεχία σκέφτεται να υποβάλει στην 57η Σύνοδο της Επιτροπής Ναρκωτικών σχετικό ψήφισμα με θέμα την "Ενίσχυση και σύγχρονη ερμηνεία, βάσει αποδεικτικών στοιχείων, της δέσμευσης στην Ενιαία Σύμβαση για τα Ναρκωτικά του 1961" (Reinforcement and modern interpretation of the evidence based commitment to the Single Convention on Narcotic Drugs of 1961). Στόχος αυτού του ψηφίσματος είναι να ανοίξει η διαδικασία για μια συζήτηση αναζήτησης της συναίνεσης που θα οδηγούσε σε μια σύγχρονη ερμηνεία της Ενιαίας Σύμβασης, ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος της στην διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής για τα ναρκωτικά. Λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτισμικές και εθνικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών, μια συζήτηση τέτοιου τύπου θα έπρεπε να οδηγήσει σε μια ανανεωμένη και – το σημαντικότερο – σε μια προσέγγιση βασισμένη σε συγκεκριμένα εμπειρικά στοιχεία (evidence-based) του προβλήματος της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών που θα επικεντρωθεί στην ελαχιστοποίηση των επιβλαβών συνεπειών του στη δημόσια υγεία και ασφάλεια. Το συγκεκριμένο ψήφισμα μπορεί να χρησιμεύσει καταρχήν ως εργαλείο για τη δημιουργία ενός ευλόγου αριθμού επιστημονικών επιτροπών και στρογγυλών τραπεζών που θα επιδιώκουν την εξαγωγή συμπερασμάτων και συστάσεων που θα αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της Ειδικής Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών το 2016 και θα βοηθήσουν τους συμμετέχοντες στη Σύνοδο να συμφωνήσουν σε μια τροποποίηση της Ενιαίας Σύμβασης ή σε μια προσθήκη. Μια τέτοια συνολική επαναξιολόγηση της Σύμβασης θα βοηθούσε τις χώρες και τη διεθνή κοινότητα να διαμορφώσει στρατηγικές, πολιτικές και προγράμματα, σχεδιασμένα να επιτύχουν καλύτερα και μετρήσιμα αποτελέσματα στην αντιμετώπιση του παράνομου εμπορίου ναρκωτικών σε σχέση με όσα μέχρι σήμερα έχουν επιτευχθεί. Στο πνεύμα του συγκεκριμένου ψηφίσματος, απαιτείται, σε κάθε περίπτωση, καλύτερος συντονισμός για την αντιμετώπιση των σχετικών προκλήσεων, όπως εξελίσσονται στον 21ο αιώνα.

Για να προχωρήσουν οι διαδικασίες, ορισμένα πράγματα πρέπει να προωθηθούν περαιτέρω, όπως μια πολιτική στηριγμένη σε δεδομένα και στοιχεία (evidence based policy) αλλά και οι απαραίτητες συνεργασίες (partnerships). Θα ήταν χρήσιμο οι προετοιμασίες να γίνουν σε συνεργασία με όσους γνωρίζουν καλά τις διαδικασίες της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά (CND) και θα έπρεπε να διερευνηθεί ως ενδεχόμενη προοπτική η δημιουργία ομάδων εργασίας στις οποίες θα συμμετέχουν και αυτοί. Όπως και πιο πάνω τονίστηκε κατ' επανάληψη η συναίνεση δεν έχει νόημα αν παραμένει απλά μια ευχή σε ένα χαρτί, αλλά αποκτά νόημα όταν πολύ διαφορετικοί μεταξύ τους αντιπρόσωποι προσπαθήσουν να αναζητήσουν ένα κοινό πεδίο αναφοράς. Και είναι γεγονός πως υπάρχουν κάποιες χώρες που προσπαθούν περισσότερο προς αυτήν την κατεύθυνση από ό,τι άλλες.

Γενικότερα, υπάρχουν περιθώρια για την ερμηνεία θεμάτων που αφορούν στην αναγκαιότητα την μείωσης της βλάβης, και θα ήταν χρήσιμο να διαμορφωθεί μια πλατφόρμα συζήτησης που θα θίγει ευρύτερα ζητήματα, καθώς οι ομάδες εργασίας που ήδη υπάρχουν δεν συζητούν καθόλου για κάποια θέματα, όπως το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την άλλη, τα αντικειμενικά

στοιχεία και δεδομένα μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά στη συζήτηση και να επηρεάσουν τα πράγματα. Είναι χαρακτηριστικό πως η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να γίνεται πιο δεκτική, όταν πρόκειται για θέματα που συνδέονται με συγκεκριμένα εμπειρικά δεδομένα και αναδεικνύονται μέσα απ' αυτά.

Σαφώς, αν επιθυμούσαμε να αναμορφώσουμε μια διεθνή συνθήκη απλώς και με μόνο με ένα άρθρο, αυτό θα προκαλούσε πρόβλημα, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν επικίνδυνο και για άλλες συνθήκες. Γιατί σε κάθε περίπτωση, οι συνθήκες αποτελούν μια μορφή παγκόσμιας συναίνεσης και απαιτούνται μακροχρόνιες διαδικασίες για να γίνουν τελικά αλλαγές. Πάντως, εκείνο που περισσότερο χρειάζεται δεν είναι απλώς μια αλλαγή στις διεθνείς συνθήκες αλλά και μια νέα ερμηνεία. Μια ερμηνεία που σε κάθε περίπτωση θα έχει όρια: η ρύθμιση μέσα από τις συνθήκες είναι αναγκαία και πρέπει να υφίσταται, ενώ δεν τίθεται καν ζήτημα για την πλήρη απελευθέρωση των ναρκωτικών ή την αποδέσμευση από τους διεθνείς όρους. Αναμφίβολα, σε πολλές περιπτώσεις, οι συνθήκες πλαισιώνουν με πολύ συγκεκριμένους και καθόλου ασαφείς όρους ένα θέμα που προβάλλεται «είτε ως μαύρο είτε ως άσπρο», οπότε και δεν υπάρχει μεγάλο περιθώριο για διαφορετικές ερμηνείες. Σε άλλα όμως σημεία, όχι μόνο υπάρχει περιθώριο για μια διαφοροποιημένη προσέγγιση, αλλά ενδεχομένως οι συνθήκες χρήζουν πράγματι κι όχι απλώς επιδέχονται ερμηνείας. Πρέπει δε αφενός να έχουμε διαρκώς υπόψη μας πως οι αλλαγές συμβαίνουν πολύ αργά, και αφετέρου να διατηρούμε στη μνήμη μας τι έχει επιτευχθεί μέχρι τώρα.

Σε αυτό το στάδιο πρέπει να ακουστεί η φωνή των ΜΚΟ και να προωθηθούν προς τα επάνω οι δικές τους προσεγγίσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση θα ήταν χρήσιμο οι κυβερνήσεις να καταφέρουν να βρουν έναν τρόπο και να διαμορφώσουν μια ομάδα εργασίας προερχόμενη από την κοινωνία των πολιτών.

Η πραγματικότητα είναι πως παγκοσμίως εκτυλίσσονται μεγάλες αλλαγές στο εμπόριο ναρκωτικών, καθώς πλέον οι αποστάσεις μεταξύ της παραγωγής και της κατανάλωσης μικραίνουν. Για κάποια σημαντικά θέματα επομένως υπάρχει περιθώριο και αξίζει να πάμε ένα βήμα μπροστά. Όμως, στο τέλος κανείς δε φαίνεται πρόθυμος να καταλήξει σε ιδιαίτερα ορατές γέφυρες συναίνεσης και υπάρχει άρνηση των πραγματικών προβλημάτων στο σύστημα των συνθηκών, καθώς πολλές χώρες έχουν έναν φόβο στο να ξεκινήσουν τη συζήτηση για τις συνθήκες, ανησυχώντας μήπως καταλήξουν να τις χειροτερεύσουν.

Το βέβαιο είναι πως η πολιτική πραγματικότητα είναι πολύ σύνθετη γύρω από όλα αυτά τα κρίσιμα θέματα, και αυτό προκύπτει μέσα και από την ίδια την διαδικασία του Ανεπίσημου Διαλόγου όπου καταγράφηκαν πολλές διαφοροποιήσεις στη στάση των συμμετεχόντων σε σχέση με τα συγκεκριμένα ερωτήματα που τέθηκαν ενόψει της Ειδικής Συνόδου του 2016.

Αθανασία Αντωνοπούλου
Μάρτιος 2014

With financial support from

Drug Prevention and
Information
Programme of the
European Union

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

The contents of this publication are the sole responsibility of the author(s) and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or the Open Society Foundations